

Posudek na disertační práci

Autorka: **Mgr. Hana Valešová**

Název práce: ***Interakční prostředky v situacích výtvarné výchovy na prvním stupni základní školy se zaměřením na hodnocení.***

Program – obor a pracoviště: Specializace v pedagogice – Výtvarná výchova, Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra výtvarné výchovy

Vedoucí práce: PaedDr. Helena Hazuková, CSc.

Rok odevzdání: 2012

Posuzuje: Doc. PaedDr. Jan Slavík, CSc.

K aktuálnosti zvoleného tématu

Disertační práce H. Valešové se zaměřuje na problematiku zpětné vazby v procesu interakce a komunikace v situacích školní výtvarné výchovy v primárním vzdělávání. Hodnocení autorka chápe jako informaci ve zpětné vazbě k učení a tvůrčí výtvarné činnosti žáků v bezprostřední souvislosti s interakcí a komunikací (srov. s. 57 – 60 posuzované práce). Tímto zaměřením autorka zohledňuje složitost otázek spjatých s hodnocením žáků ve výuce výtvarné výchovy a zasazuje hodnocení do širšího výkladového rámce pedagogické problematiky.

Hodnocení žáků, resp. jejich projevů, patří ke stálým oblastem zájmu didaktiky výtvarné výchovy zejména od doby reformního hnutí pedagogiky počátku 20. stol. Od té doby se aktuálnost tohoto tématu nemění a zůstává vysoká, ačkoliv v odborné literatuře se v průběhu let tematika hodnocení opakovaně vynořuje a časem zas ustupuje do pozadí v jakýchsi vlnách.

V současné době v souladu s novou konstruktivisticky orientovanou kulturou vyučování a učení je v pedagogické teorii i praxi kladen důraz na postup od heteronomie hodnocení ke zvyšování podílu žákovské hodnotící autonomie. Posun od heteronomního pojetí hodnocení (hodnocení chápané jako prostředek pedagogického vlivu) k autonomnímu pojetí hodnocení (hodnocení jako cíl žákovského učení) je spojen s důrazem na formativní přístup k hodnocení a na preferenci autentického hodnocení spjatého se zkušenostmi a životní praxí žáka.

Toto aktuální hledisko ve své práci zastává i H. Valešová, jak je doloženo již v celkové koncepci založené v informačním, interaktivním a komunikačním pojetí hodnocení, a dále v řadě míst při výkladu a interpretování zjištěných faktů. Autorka přistupuje k hodnocení ve výtvarné výchově v souladu s aktuálními trendy jako k dynamickému fenoménu kurikula, jehož podoba v edukační realitě do značné míry závisí na učitelově pojetí hodnocení, resp. na jeho subjektivní teorii. Díky tomu lze kategorizace výzkumných údajů dobře operacionalizovat do kritérií interpretace výuky a hodnocení její kvality.

Závěr

Téma posuzované disertace je aktuální a jeho řešení je v souladu s progresivními trendy výběru badatelských témat v současné teorii výtvarné výchovy i v pedagogice a obecné didaktice.

K cílům a jejich splnění

Cíl posuzované práce, jak je autorkou formulován (s. 18), má povahu depistáže problémů spjatých se školním hodnocením v praxi výtvarné výchovy. Autorka tím odpovídá na poznatky z teorie i z výzkumů praxe, které poukazují na nesnáze učitelů se zvládnutím školního hodnocení. V tvůrčím oboru se specifickými – a v současné době i v lecčems rozpornými – nároky na estetické kvality hodnocené žákovské práce je problematika hodnocení tím obtížnější. Proto přístup autorky ke stanovení cíle pokládám za hodnotný a dobře uvážený v kontextu aktuálního vývoje teorie i praxe oboru.

V návaznosti na stanovený cíl si autorka klade výzkumnou otázku (s. 18), jejíž řešení směřuje k deskripci, analýze a k interpretaci edukační reality současné výtvarné výchovy. Strukturace otázky do dílčích otázek dovoluje autorce sledovat úlohu hodnocení, resp. zpětnovazebních informací, v interakčních procesech, a zároveň zkoumat dispozice žáků a učitelů, které se podílejí na podobě a kvalitách hodnotících procesů.

K druhé dílčí otázce (s. 19), „Ovlivňuje hodnotící kompetence učitelů jejich kvalifikace a věk? Jestliže ano, ve kterých ukazatelích,“ mám poznámku směřující k formulaci otázky. S ohledem na druhé dvě komplexní dílčí otázky se mi formulace druhé podotázky jeví poněkud odlišně pojatá, zúžená na dvě proměnné (kvalifikace a věk). Reálně však autorka ve své práci zkoumala celé spektrum kompetenčních projevů učitelů při hodnocení ve třídách (s. 173 n., 172 n. aj.) – nejprve tedy vymezovala a empiricky zakotvovala konstrukt „hodnotící kompetence“ (učitele výtvarné výchovy). Studium vztahu mezi kvalitami hodnotící kompetence a kvalifikací nebo věkem respondentů bylo jen dílčí složkou tohoto komplexnějšího přístupu.

Vymezení a empirické zakotvení konstruktů „hodnotící kompetence“ je implicitně obsaženo v první podotázce (s. 19) zaměřené na interakční procesy. Konstrukt „hodnotící kompetence“ je však podle mého mínění natolik závažný, že jeho operacionalizace si zasluhovala zvláštní formulaci do podotázky č. 2. Např., „Jaké jsou strukturní složky a vztahy modelu hodnotící kompetence učitele ve výtvarné výchově?“ Podotázka č. 2 by tím byla zaostřena na zkoumání kvalit učitelských projevů hodnotící kompetence – v tomto rámci by se pak zkoumání vlivu proměnných „kvalifikace“ a „věk“ jevílo jen jako dílčí složka komplexněji zaměřeného úkolu.

Zdůrazňuji, že v daném případě nejde o problém v řešení cíle, jde jen o záležitost přesnější formulace.

V souhrnném pohledu autorka přistoupila k plnění svých cílů velmi korektně s pečlivým ohledem na dosavadní poznání. S velkou pečlivostí sleduje množství rozmanitých aspektů a souvislostí hodnocení ve výtvarné výchově. Její zkoumání, které je zaměřeno na edukační realitu v Libereckém kraji, probíhalo trojí metodikou (dotazník, pozorování, „sonda“ – analýza kontrolního úkolu spojeného s reflexí ze strany učitelů i žáků) ve třech etapách, jejichž výsledky se vzájemně doplňují. Kromě toho autorka použila předvýzkum pro ověření výzkumných nástrojů a způsobu sběru a interpretování dat. Při vyhodnocování zjištěných fakt nadto využívala i své zkušenosti s výukou výtvarné výchovy v USA, které rozvinuly její teoretickou citlivost pro interpretaci české edukační reality.

Zjištění, k nimž H. Valešová ve své práci dospěla, v mnoha ohledech odpovídají dosavadním poznatkům získaným ve výzkumech výtvarně výchovné praxe v České republice za poslední zhruba dvě desetiletí. Potvrdilo se, že učitelé v praxi na prvním stupni ZŠ vnímají hodnocení ve výtvarné výchově jako jednu z náročných činností a v mnoha případech se s ní nevyrovnávají v takové kvalitě, která by odpovídala současným nárokům na formativní a autonomní přístup ke školnímu hodnocení. V souladu s dosavadními výzkumnými poznatky je také zjištění o poměrně vysokém implicitním vlivu vyučujících na výtvarné soudy a úsudky žáků (s. 207).

Kromě těchto a dalších zjištění potvrzujících dosavadní oborové znalosti autorka ze svého výzkumu vytěžila také dosud nepopsaný paradox: kvalifikovaní vyučující „vinou“ své vyšší kvalifikace více používají heteronomní hodnocení než vyučující nekvalifikovaní (s. 166, 217). Tím sice prokazují svou výtvarnou hodnotící kompetenci, ale nikoliv kompetenci pedagogickou, která by podle současných vědomostí měla žáky podporovat při směřování k autonomnímu hodnocení prostřednictvím hodnocení formativního. V tomto směru výzkum v praxi prokázal nemalé rezervy a může mimo jiné sloužit jako výzva pro výuku didaktiky výtvarné výchovy v oblasti hodnocení.

Podnětné a přínosné jsou také autorčiny poznatky o používání analytického kritériálního hodnocení, a tak ze strany učitelů, tak žáků. Přínosná metoda „sondy“ využívající zadání jednotného kontrolního úkolu spojeného s učitelskou a žakovskou reflexí (s. 190 n.) přispěla k obsažnosti získaných informací.

Právě s ohledem na poznatky získané přímým pozorováním a metodou terénní sondy v druhé a třetí etapě výzkumu lze vyjádřit mínění, zda velká komplexita dílčích výzkumných cílů nebo úkolů nebyla místy na úkor hlubšího propracování poznatků. Týká se to sledování hlubších souvislostí ve struktuře hodnotících procesů, např. jak se hodnocení vztahuje k reálným výtvarným kvalitám posuzované práce anebo zda lze vysledovat korelace mezi různými aspekty hodnocení. Z druhé strany, autorce v tomto zkoumání šlo o depistáž – vyhledávání a

vytipování problémů v širším rámci. Větší zahloubení je tedy možné chápat jako úkol pro navazující výzkumy.

Závěr

Cíle disertace jsou splněny – disertace přináší řadu poznatků, které jsou podnětné pro teorii školního hodnocení ve výtvarné výchově i pro praxi přípravy učitelé. Pro obhajobu autorce doporučuji vybrat si podle jejího vlastního uvážení některý ze zjištěných problémů a osvětlit jej v detailnějším hlubším záběru.

K metodám disertace

Teoretické i empiricko-výzkumné metody použité v posuzované disertaci odpovídají standardním požadavkům v oboru disertace. V empiricko-výzkumné části autorka vhodně kombinuje kvantitativní a kvalitativní výzkumný design: používá metodu dotazníkového šetření (s důrazem na kvantifikaci) pro získání obecnějších informací o názorech učitelů výtvarné výchovy na hodnocení a v návaznosti na to pak metodu pozorování a terénní sondy (s důrazem na kvalitativní rozbor).

Realizaci metod považuji za korektní a oceňuji přístup autorky k validizaci výzkumných nástrojů. Těžiště práce spočívá v analýze faktů získaných pozorováním a terénní sondou, přesto z pohledu oponenta poněkud želím toho, že autorka při jinak pečlivém zpracování výsledků dotazníků lépe nevyužila statistiku. Nikoliv sice pro zobecňování – to s ohledem na účelový výběr respondentů nebylo možné –, ale pro lepší orientaci v datech a vztazích mezi nimi. Počet respondentů je dostatečně veliký aspoň pro zjištění neparametrických korelací mezi proměnnými anebo pro nějaký typ shlukové analýzy. Tyto statistiky by bylo možné uskutečnit i dodatečně např. pro účely publikace, mohly by přinést nové poznatky.

Za zvláštní zmínku stojí pozornost autorky věnovaná etické stránce výzkumu (s. 108 n.), která by v pedagogickém výzkumu měla být samozřejmou součástí výzkumného designu, ale v praxi tomu tak nebývá.

Závěr

Výzkumné metody i jejich využití v disertaci považuji za korektní.

K výsledkům disertace

Za podstatný explikační přínos disertace pokládám její vhled do reálné praxe hodnotící interakce a komunikace ve výtvarné výchově. Z hlediska normativního je práce příspěvkem k postupnému prosazování autonomního přístupu k hodnocení ve škole – v tomto případě ve

výtvarné výchově, kde by autonomní a formativní hodnocení mělo mít své zvlášť efektivní využití.

H. Valešová ve své shromáždila řadu přínosných informací z praxe školního hodnocení ve výtvarné výchově, které jsou korektně získané a erudovaně zpracované, se zřetelným vhladem do hlavních momentů zkoumané problematiky. Práce přináší v oboru doposud nepopsané zjištění „paradoxu kvalifikace“: kvalifikovaní vyučující „vinou“ své vyšší kvalifikace více používají heteronomní hodnocení než vyučující nekvalifikovaní. Hlubší rozbor tohoto paradoxu může přinést nové vhledy do vztahů mezi ontodidaktickou a psychodidaktickou stránkou oboru.

Závěry

- i. Autorka ve své disertační práci **prokázala** schopnost samostatné tvůrčí práce v daném oboru.
- ii. Práce **splňuje** požadavky standardně kladené na disertační práce v daném oboru.
- iii. Po nezbytných úpravách by celá práce nebo její vybrané části měly být publikovány.

Doc. PaedDr. Jan Slavík, CSc.

V Plzni dne 1. 6. 2012